

خانه تاریخی تاج (موزه مردم شناسی و خانه هنرمندان کاشان)

پدیدآورنده (ها): حلی، سید اکبر

علوم اجتماعی :: نشریه فرهنگ مردم :: پاییز و زمستان ۱۳۸۵ - شماره ۱۹ و ۲۰

صفحات: از ۱۶۹ تا ۱۷۳

آدرس ثابت: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/253276>

دانلود شده توسط: معصومه ازقندی

تاریخ دانلود: ۱۴۰۰/۱۱/۲۷

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

- بررسی نقش حیاط در سازماندهی خانه های تاریخی: مطالعه موردی خانه های دوره ی قاجار تبریز
- نورپردازی طبیعی در خانه های سنتی کاشان، نمونه موردی: خانه عامری ها
- بررسی سازماندهی فضایی خانه های سنتی خوزستان (مطالعه موردی: خانه های مستوفی و مرعشی در شوشتر)
- معماری سنتی ایران و تاثیر شیشه های رنگی بر گرافیک محیطی این سبک
- معرفی مجموعه تاریخی مسجد ساروتقی و مدرسه ثقة الاسلام و رقبات آن
- هنر کاشی کاری و خط بنایی (کاشی کاری ایران، نوشته زمرشیدی)
- بررسی وضعیت زنان در عهد ناصرالدین شاه قاجار
- جزایر سه گانه (ابوموسی، تنب بزرگ و کوچک): بخشهایی جدانشدنی از ایران
- بررسی سیر تحول عناصر کالبدی در مسجد - مدرسه شهید مطهری
- ظهور رنگ در تزیینات خارجی بنا بررسی مقبره خواجه اتابک از قدیمیترین نمونه های کاشی نگین در ایران
- بررسی حجاب و نوع پوشش زنان زرتشتی در ایران عصر صفوی
- آب نر و ماده

عناوین مشابه

- الگو شناسی کالبدی و فضایی خانه ایرانی در اقلیم گرم و خشک (مورد مطالعه: خانه عباسیان کاشان)
- بخش ویژه: همگام با میراث فرهنگی و گردشگری افتتاح موزه مردم شناسی کلات
- عملکرد موزه های باستان شناختی و نقش آن در توسعه ی گردشگری میراث فرهنگی در شهرهای تاریخی (مطالعه ی موردی: موزه ی خانه ی کلبادی شهر ساری)
- مردم شناسی دینی هنر و پرسش های هنرمندان
- هنرمندان یک خاندان تاریخی کاشان و آثار گرانبهای آنان
- نسبت طبیعت و معماری از منظر هستی شناسی اسلامی؛ پژوهشی در خانه های سنتی فلات مرکزی ایران با تمرکز بر چهار خانه شاخص در یزد، نائین و کاشان
- معماری سرزمین گرگان خانه تاریخی امیرلطیفی (موزه صنایع دستی) مقاله ای از دانشنامه گلستان (جرجان و استرآباد)
- بررسی اهمیت، فراوانی و پراکنش رنگ قرمز در ارسی های خانه های تاریخی ایران مورد پژوهی: ۲۲ تاج ارسی های خانه های قاجاری تبریز
- تاریخ پژوهشهای فرهنگ مردم و مردم شناسی ایران (سرگذشت موزه ی مردم شناسی) (۶) (یادی از: هاز، پاپوف، زاکاتالی، هانیبال، میربابایی و فخمی)
- مازنجیل (نشانه شناسی و ردیابی فرهنگی) (نگاهی مردم شناختی در گلیمنه های کورکی)

خانه تاریخی تاج

موزه مردم‌شناسی و خانه هنرمندان کاشان

در سال ۱۱۹۲ هجری قمری یعنی ۲۳۶ سال قبل زلزله بزرگی تقریباً معادل شدت زلزله بم در کاشان اتفاق افتاد که تقریباً کل شهر ویران شد و کاشان را که در زمان صفویه یکی از شهرهای زیبای جهان بود، نابود کرد. بعد از زلزله، شهر توسط والی مقتدر کاشان مرحوم عبدالرزاق خان بازسازی شد. بازار کاشان و حمام خان در بازار، روی بازار قدیم ساخته شد. آثاری از قبیل گذر و آب انبار خان در مجاورت مسجد آقابزرگ، قنات خان، حمام خان و... موصوف به ایشان است و لذا کلیه خانه‌های تاریخی کاشان متعلق به دوران قاجاریه و بعد از زلزله مذکور است. خانه‌های قاجاری کاشان به دو دسته تقسیم می‌شوند، دسته اول خانه‌های ساده بیرونی و اندرونی گودال باغچه‌ای که اکثریت خانه‌های کاشان را تشکیل می‌دهند و عامه مردم کاشان در آنها زندگی می‌کردند و اکنون نیز زندگی می‌کنند و نمونه همین خانه تاریخی تاج است و دسته دوم خانه‌های بزرگ و با عظمت اشراف‌نشین هستند. از قبیل خانه‌های طباطبایی، عباسیان، عامری‌ها که قبلاً آنها را مرمت و بازسازی کرده‌ایم. خانه‌های قدیمی کاشان دارای

ویژگی‌های فراوان هستند که هر کدام به نوبه خود فلسفه و حساب و کتاب خاصی دارند که به بعضی از آنها اشاره می‌شود.

اولین ویژگی خانه‌های تاریخی کاشان درونگرایی خانه‌هاست - بیرون خانه دیوار کاهگلی ساده، بسیار ساده و درون، دارای عظمت و شکوه معماری اصیل ایرانی (ما درون را بنگریم و حال را، نی بیرون را بنگریم قال را)

دوم حجاب در معماری است - دیوارهای بلند خانه، هشتی ورودی و دالان پیچ و خم و بیرونی و اندرونی بودن حیاط‌ها، معرف ویژگی حجاب و حرمت خانه‌هاست که هیچ‌گونه اشرافی وجود ندارد.

ویژگی سوم خط آسمان در معماری خانه‌ها و شهر کاشان - ملاحظه می‌کنیم در کنار خانه عباسیان بعنوان ارزشمندترین اثر مسکونی دوران قاجاریه در جهان، خانه‌های تاج و رزاقیان با وسعت محدود معماری بسیار نجیب و ساده قرار گرفته است، اما بام همه اینها همتراز است. در کنار خانه با عظمت عامری‌ها به عنوان بزرگترین خانه قاجاری ایران با وسعت ۹۰۰۰ متر مربع عرصه و ۱۲۰۰۰ متر مربع اعیانی، خانه‌های کوچک ۲۰۰ متری و ۳۰۰ متری وجود دارند اما بام همه همتراز است، عامری و عباسیان بضاعت مالی زیادی داشتند و قدرت اجتماعی نیز، در عین حال نیامده‌اند خانه‌هایشان را مرتفع بسازند و توی سر خانه‌های حقیر بزنند، بر آنها مشرف شوند، آفتاب و نور آنها را بگیرند و آنها را تحقیر کنند، این ویژگی مردم‌شناسی در کاشان است.

چهارم تقارن در معماری است - همه فضاهای کوچک و بزرگ، بدنه حیاط‌ها، ایوان‌ها، حوضخانه‌ها و اطاقهای کوچک و بزرگ متقارن هستند و تقارن در معماری یک اصل بوده است که ضمن افزودن زیبایی، تقارن، مقاومت ساختمان را در برابر زلزله و نیروهای جانبی چند برابر می‌کند.

پنجم تعریف فضا در معماری - کلیه فضاهای کوچک و بزرگ برای شیوه زندگی آن زمان در حد عالی طراحی و ساخته شده است و هر کدام به نوبه خود تعریف خاص و مناسب برای زندگی زمان دارد از جمله سردرب خانه که معرف ورودی است و عقب‌نشینی درب که موقع خروج از خانه مانع برخورد با رهگذر می‌شود. و مراجعه‌کننده تا باز شدن درب خانه از آفتاب و بارش باران محفوظ است. هشتی خانه با طاقچه‌های اطراف آن برای هشتن، یعنی گذاشتن بار روی دوش و استراحت تا باز شدن درب خانه و تفکیک ورودی بیرونی و اندرونی خانه، دالان پیچ و خم‌دار به منظور قطع دید رهگذر از داخل خانه، حیاط بیرونی و اطاقهای اطراف آن که بصورت چهار فصل در چهار طرف ساخته شده‌اند و برای استفاده فصول مختلف سال مناسب هستند، برای مراجعات عموم و ارتباطات مردم خانه با مردم به منظور وجود استقلال زن و فرزند خانه در حیاط اندرونی، اطاقهای سه دری و پنج دری برای زندگی، شام، راهرو باریک اطراف گودال باغچه و شاه‌راهی که ورودی کلیه فضاهای اطراف حیاط به آن منتهی می‌شود. مهتابی فضایی است که از سه طرف بسته یا مرتبط با فضاهای اطراف و از یک طرف مشرف

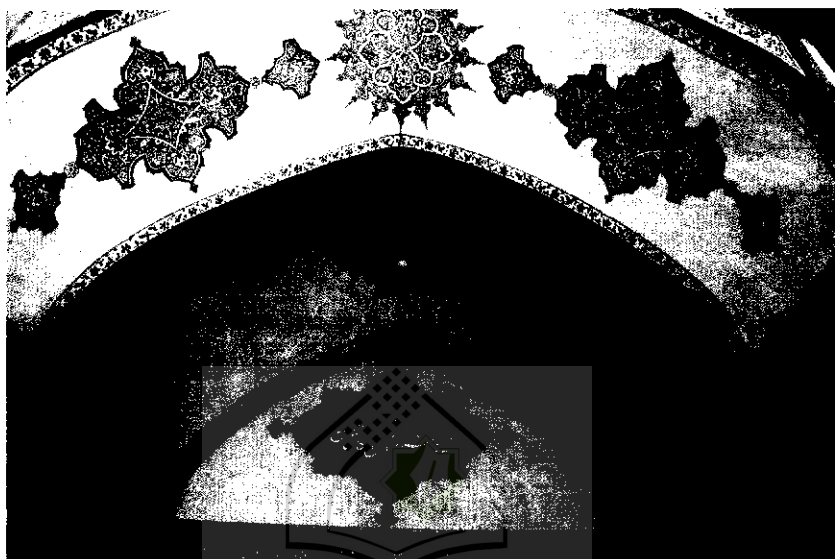
به حیاط مرکزی و فاقد سقف برای استفاده در شب‌های مهتاب. در آن زمان که برق نبوده است از نور مهتاب ماه استفاده می‌کرده و در آن می‌نشستند.

حوضخانه فضایی مرتفع در دو طبقه که معمولاً از یک طرف با اطاقهای اطراف در دو طبقه ارتباط دارد و از یک طرف به حیاط مرکزی مشرف است و یک باب حوض کوچک میان آن احداث شده است. در این فضا در فصل تابستان، مراسم روضه‌خوانی و جشن عروسی برگزار می‌شود و هنگام مراسم خانم‌ها در طبقه فوقانی در بالاخانه‌ها و آقایان هم در کف می‌نشستند. حیاط و حوض و باغچه وسیع به خانه روح و طراوت می‌بخشد. سرداب‌های خنک بوسیله بادگیرهای مرتفع روی بام خانه بدین گونه عمل می‌کند، که باد گرم و سوزان ۴۵ درجه کاشان در فصل تیر و مرداد ماه را از بالا می‌گیرد و به داخل پرده‌های بادگیر می‌دهد و به پایین هدایت می‌کند. بادگیرها باد را به داخل کانالهای ناکش خاکی و مرطوب اطراف سرداب هدایت کرده و هوای خشک و گرم و سوزان به هوای خنک و مرطوب تبدیل شده، از پنجره‌های مشبک جعفری به داخل سرداب می‌دهد و دمای سرداب را ۱۵ ال ۲۰ درجه سانتیگراد نسبت به سطح حیاط خنک‌تر می‌کند. پس سرداب خنک‌ترین فضای خانه در تابستان برای نگهداری میوه و تربار، نم‌خوان فضای گودال در پس سرداب، محل بسیار خنک برای آویزان کردن غذای پخته و نگهداری آن است. غلامگذار قبل از اطاق شاه نشین برای قرار گرفتن غلام خانه جهت خوش آمد گویی به میهمان و جفت کردن کفش آنهاست. اطاق شاه‌نشین برای پذیرایی میهمان مخصوص پر تزیینات‌ترین فضای نشیمن خانه است. نقب فضایی در قسمت تحتانی خانه با راه ورود مخفی و متحرک، برای پنهان شدن اهل و عیال خانه و پنهان کردن اشیاء قیمتی در موقع ورود اشراق به شهر تا بازگشتن امنیت به بوده است. سر پوشیده‌ها در طرفین شاه‌نشین و در مرکز ساختمان فضایی مرتفع و بزرگ برای اجرای انواع مراسم در فصل زمستان می‌باشد و خلاصه چندین فضای دیگر که هر کدام به نوبه خود دارای رمز و راز خاصی هستند.

ششمین ویژگی خانه‌ها که می‌توان به عنوان ارزشمندترین ویژگی آنرا شناخت، انساندوستی و صفا در معماری است دقت کنید دو عدد تختگاه (طاقچه آجری یا سنگی) در طرفین بیرون خانه مخصوص رهگذران غیر، در کوچه و محله، به عنوان تختگاه پیرنشین می‌ساختند. پیرزن یا پیرمرد خسته، بار خود را وی آن می‌گذارند و در تختگاه دیگر می‌نشستند، نفس تازه می‌کردند و دوباره به حرکتشان ادامه می‌دادند.

کوچه‌های باریک آشتی‌کنان: همسایگان دلخور احتمالی رهگذر، با فاصله بسیار کم از کنار یکدیگر عبور می‌کردند و بدینوسیله انرژی و دوستی و محبت به یکدیگر منتقل کرده و دل‌ها مجدداً به یکدیگر نزدیک می‌شد.

طاقبند که پشت بند خانه‌ها در کوچه‌ها، فشار جانبی و افقی یکدیگر را خنثی می‌کرد، سبب می‌شد سایه آن رهگذر را از تابش مستقیم خورشید در امان دارد. چهار طاقی‌ها، گذرها و طاقبندها همه و همه رهگذر را از گزند آفتاب سوزان مصون می‌داشت. همچنین آب سرد آب

انبار محل و آب سرد سنگ آب کنار گذرگاه، همه در جهت رفاه حال مردم بود. موارد مذکور و دیگر موارد ناگفته برای انسان دوستی و مردم‌شناسی در بافت تاریخی شهر کاشان است.

خانه هنرمندان

(اهداف خانه هنرمندان و فعالیت‌های آن در برشور پیوست آمده است)

برای اولین بار در کاشان انجمن معماران سستی و میراث یاران بناهای تاریخی در خانه هنرمندان تشکیل شد و معماران سستی و پیرمردان مجرب و هنرمند دود چراغ خورده گرد هم آمده‌اند معمارانی که بعضاً سی سال همدیگر را ندیده بودند در جلسات سخن از خاطرات تلخ و شیرین ده‌ها سال قبل به میان می‌آید. به راستی چه ارتباط دوستانه و گرمی، این انجمن شرح حال معماران قدیم کاشان را به نمایش می‌گذارد، به غرفه مرحوم حاج رضا عشق‌آبادی می‌نگریم، طومارهایی طول و دراز را می‌بینیم که ده‌ها طرح قطار و مقرنس از اصول اربعه معماری در بر دارد که هر طرح آن گوهری گرانبها است از هنرهای فراموش شده، مرحوم عشق‌آبادی استاد بزرگوار استاد مرحوم حاج حسین لرزاده طرحهای نقاشی گل و بوته بسیار زیبا و ظریف از خود بجای گذاشته که در ویرین‌ها می‌درخشد. آن هنرمند بزرگ روی قبرش نیز چنین می‌گوید:

هنر اکنون ز دل خاک طلب باید کرد وانکه اندر دل خاکند همه پر هنران
 همه عمر من از بهر هنر کوشیدم غافل از آنکه ندارم ز هنر هیچ نشان
 غرفه بعدی آثار مرحوم استاد حاج حسینعلی مهندس، معمار بزرگ یک قرن گذشته در کاشان که طومار خط بنایی و گره و کاربندی ایشان نصب گردیده. ابزار کار استاد که از نوه‌هایش تحویل گرفته‌ایم شامل ماله سینه‌دار - ماله چهار سوک، ماله بندکشی، قلم‌بندکشی، تراز چوبی دم بر، اردنکی، قلم تیز بُر و غیره و عکسهایی که از آثار استاد نصب گردیده است.

در غرفه مرحوم حاج محمد معمار پدر سردار شهید علی معمار، نیز طومارهای نقاشی برای گچ‌بری و گره‌کاری و قطعات گچ‌بری، سرستون، و ابزار کامل کار گچ‌بری نصب گردیده است. غرفه مرحوم حاج محمد معمار بزرگ کاشانی، که در این غرفه دفاتر مخصوص رسم مقرنس و قطاربندی، رسمی‌بندی و طومار کاربندی و خط بنایی و غیره بانضمام کل ابزار کار مخصوص ایشان که توسط نوه‌اش از تهران به کاشان منتقل شده و در ویرترین مخصوص نصب گردیده است. شرح حال تعدادی از معماران قدیم کاشان و معماران معاصر، بانضمام تصویر آثار ارزشمندشان روی میزهای مخصوص شرح حال هنرمندان نصب شده که علاقمندان و گردشگران داخلی و خارجی آنها را ورق زده و مطالعه می‌کنند.

غرفه کاربندی و کاشی کاری با مدیریت استاد ماشالله باباییان. در این غرفه قطعات تخمیر شده کاشی‌کاری معرق، معقلی، خط‌بنایی و غیره با کاشی هفت رنگ نصب گردیده است و قطعات مقرنس و سرستون گچی استادکاران کاربند می‌درخشد. استاد با همکارش مشغول تراش قطعات کاشی معرق می‌باشد و شرح حال و آثار کاشی‌کاران و کاربندان کاشانی روی میز شرح حال هنرمندان نصب گردیده است.

غرفه گچ‌بری و مجسمه‌سازی استاد نقاش هنرمند، استاد محمد چوپانی، مجسمه‌های گچی مادر بزرگ، پدر بزرگ، عروس‌خانه و بچه‌ها که با رایتس و آرماتور اسکلت آنها ساخته شده و گچ بسیار ظریف و هنرمندانه ساخته و نقاشی شده است و آثاری از نقاشی استاد روی بدنه غرفه نصب گردیده است.

غرفه درودگری استاد جواد شقایب نجار هنرمند کشور با نصب آثار ارزشمند درودگری و دو جلد کتاب ایشان و قطعات کار گره‌کاری و آلت چینی و غیره و تصاویری از عملیات درودگری در کاخهای تهران دیده می‌شود و آثار همکاران مثبت‌کاری نیز می‌درخشد.

غرفه‌های صنایع دستی، غرفه انجمن‌های ادبی کاشان، غرفه هنرهای آیینی کاشان، غرفه نقاشی و طراحی قالی کاشان همه و همه مورد بازدید گردشگران و علاقمندان داخلی و خارجی قرار می‌گیرد.

گودال باغچه و اطاقهای اطراف آن به‌عنوان موزه مردم‌شناسی، زندگی یک خانواده کاشانی را در اطاقهای مادر بزرگ، قالی‌باف‌خانه، خاله‌خانم و غرفه‌های اطراف حیاط گودال باغچه به نمایش گذاشته است.